

Kurikulum kurzu

Kurz je vytvořen na základě idejí sociálního konstruktivismu v prostředí ELF/Moodle.¹ Termín konstruktivismus je vyhrazen pro vytváření významů a konceptů v mysli jedince a vyjadřuje jedinečnou zkušenost každého člověka a pohlíží na ni jako na svébytný způsob vztahování se ke světu. Oproti tomu sociální konstruktivismus rozšiřuje učení na skupinu a zastává tezi, že poznatky se nejlépe vytvářejí v malé skupině lidí, kteří určitým způsobem sdílejí jejich významy (Patton, 2002). Podle mnoha autorů (např. Cohen, Manion, Morrison, 2006) je konstruktivismus vhodný epistemologický základ pro učení prostřednictvím ICT.

E-learningová forma výuky byla zvolena s ohledem na cíle kurzu: otevřenost a flexibilita. Podle Khana (2005b) to jsou dvě základní charakteristiky e-learningového prostředí. Otevřenost učení znamená, že si účastník sám volí místo, čas i rychlost procesu učení (Khan, 2005b). Podobné úvahy hráli roli při navrhování kurzu, který by měl být přístupný všem studentům bez ohledu na jakékoliv bariéry. Tak byl dosažen jeden z dílčích cílů projektu a celého schématu Evropského sociálního fondu: učení se přiblíží lidem bez ohledu na časové a prostorové vzdálenosti.

Veškeré informace, nezbytné pro účastníky kurzu, byly vloženy do Manuálu ke kurzu, protože podle několika prací (např. Boehlová, 2000) je právě nedostatek informací jednou z nejčastějších chyb tvůrců e-learningových kurzů, což může u účastníků kurzů vyvolávat pocit „ztracen v kyberprostoru“. Zde bylo popsáno také časové schéma, návaznost a propojení jednotlivých témat, aby si mohli účastníci kurzu dopředu naplánovat práci na tomto kurzu. Jednotlivých třináct modulů se členilo na dvou a více týdenních bloků, které byly vzájemně propojeny a správce kurzu navíc hromadným e-mailem upozorňoval na nadcházející události v dalším období.

Po vymezení základních charakteristik se můžeme věnovat tomu, jak konkrétně byly úvahy o konstruktivistickém učení s žákem v jeho centru transformovány do podoby metodologického kurzu.

Jednou ze základních konstruktivistických úvah je opuštění koncepce vyučování jako přenášení informací (od učitele k žákům).² Odlišná koncepce je založena na podněcování účastníka vzdělání k tvorbě vlastních poznatků, což u e-learningu znamená, že kurz není pouze nástroj k instruování žáků a k předávání textů. Účastníkům kurzu je předkládáno poměrně velké množství informací, ale sami účastníci jsou vedeni k vytváření si vlastního kritického posouzení informací. Veškeré texty jsou vázány na předchozí znalosti účastníka, a to zejména znalosti z oblasti pedagogiky a jiných sociálních věd, jako je sociologie a psychologie. Nové informace jsou studenti schopni propojovat se starými, a to na základě znalosti oboru pedagogika a znalosti specifického tématu, kterým se účastník zabývá, a které se může stát výzkumným tématem pro jeho cvičný projekt. Díky tomu jsou účastníci schopni propojovat dosavadní poznatky s novými na základě oboru a na základě řešení aktuálního a reálného problému.³

Abychom viděli vedení procesu učení se, můžeme se podívat na příklad úkolu číslo 2: Studium realizovaných výzkumů (uveden níže). Je to poměrně jednoduchý úkol na začátku

¹ Moodle je software pro výukové systémy a elektronické kurzy na internetu. Software je přímo navržen na základě sociálně konstruktivistického přístupu. Více viz www.phil.muni.cz/elf. Prostředí neklade žádné specifické podmínky na software či hardware účastníků kurzu, navíc je zdůrazňováno použití formátů nezávislých na platformě (.pdf/rtf). Více o systému Moodle např. Mudrák (2007).

² Bruner (1996, cit. podle Mortimore, 1999) označuje tuto mechanickou podobu výuky jako lidovou didaktiku (*folk pedagogy*), neboť je nejméně rozšířena.

³ Většina teoretických poznatků je v kurzu nabízena formou nástroje Kniha, který umožňuje jednoduché listování si kapitolami, stažení na disk (práce off-line) a případný tisk materiálu. Účastník kurzu si je tak schopen sám řídit čas a prostor, který potřebuje učení.

kurzu a měl by jeho účastníky seznámit s dobrými realizovanými kvalitativními výzkumy. Čtyři podúkoly jsou řazeny podle taxonomie Blooma (1976) a podle její revidované verze (Hudecová, 2003). Nejprve je zadán úkol na znalosti a jejich zapamatování, a to jednak na identifikaci důležitých faktů, ale i na jejich znovuvybavení (*1. Ke všem třem studiím uveďte: a) jaké je jejich téma; b) jaká je jejich výzkumná otázka*). Druhý a třetí úkol již zahrnuje vyšší dimenze kognitivního procesu, konkrétně porozumění, analyzování a hodnocení (*2. Pokuste se ve všech třech případech zdůvodnit, proč autoři použili kvalitativní metodologii, 3. Sumarizujte výsledky výzkumu o otevřenosti škol. Jakým způsobem se k sobě vztahují výsledky kvantitativní a kvalitativní fáze tohoto výzkumu? Pokuste se zdůvodnit, proč tomu tak je*). Čtvrtý úkol staví na předchozích třech úkolech, obsahuje všechny zmíněné stupně kognitivního procesu a navíc obsahuje nejvyšší kategorii, kterou je tvoření a konstruování.⁴

Celý kurz je postaven na deseti úkolech, které podporují vlastní aktivitu účastníka kurzu. Všech deset úkolů tvoří dohromady jeden blok, kterým je vlastní výzkum. Účastník tak řeší reálný problém, pokouší se zvládnout cvičnou verzi vědeckého výzkumu, který je navíc orientován tématickým směrem podle jeho výběru. Od návrhu výzkumu, přes sběr dat, jejich analýzu a interpretaci až k vytvoření výzkumné zprávy. Problémy a příklady, které každý účastník řeší, jsou nastaveny tak, aby při jeho řešení byl podporován proces učení jedince. Nikoliv naopak, tedy tak, že by se studenti museli naučit teoretické poznatky, aby mohl přistoupit k řešení problému. V kurzu je tedy problém (řešení cvičného projektu) vede a řídí proces učení jedince (Jonassen, 1997, cit. podle Khan, 2005b).

Každý účastník si volí vlastní téma výzkumu, způsob provedení výzkumu, metodu sběru dat, podobu výzkumné zprávy, což vede k vytváření si vlastní cesty v procesu učení, jak zní jedna ze základních konstruktivistických zásad. Aby však mohl účastník kurzu pochopit, jaký pokrok na cestě učení se urazil, je každý úkol komentován tutorem kurzu.⁵ Díky této zpětné vazbě je aktivita účastníka evaluována poměrně pečlivým komentováním, tedy nikoliv kontrolována pomocí hodnocení známkou. Během procesu učení metodologii kvalitativního výzkumu je totiž předpokládáno, že každý účastník udělá několik chyb, jichž může zkušený tutor tvořivě využít pro navedení studenta na uvědomění si problému. Tutor (učitel) a účastník (žák) jsou partnery ve vytváření poznatků (Mortimore, 1999)⁶ a tutor je jakýmsi rádcem stojícím opodál (Boehlová, 2000), který vede účastníka k tomu, aby věděl, na co se má koncentrovat. Neměli bychom však opomenout, že tento postup je velice časově náročný pro všechny zúčastněné.

Z dalších specifik e-learningového prostředí je využívání Fóra pro sdílení informací mezi účastníky, evaluačních nástrojů pro hodnocení nových prvků studenty, evaluační hodnocení kurzu na závěr kurzu. Všechny další nástroje jsou použity k motivování účastníků kurzu a k podpoře jejich učení.

⁴ Tato dimenze v původní Bloomově taxonomii nebyla, dalo by se říci, že jí odpovídala kategorie syntéza.

⁵ Konkrétně je to umožněno prostřednictvím činnosti Úkol s opravou (), která je standardní součástí Moodle. Student odevzdá například textový soubor, tutor je schopen jej velice jednoduše otevřít a komentovat a verzi se svým výkladem doručit studentovi.

⁶ Výše zmíněná věta není pouhou frází, což bychom mohli doložit na několika příkladech. Jednak bylo během kurzu jeho obsah i forma několikrát změněna (na základě zpětné vazby od účastníků), byly upřesněny některé příklady a mnoho chyb účastníků je pečlivě zpracováno za účelem vytvoření didakticky lepších materiálů. Nejen chceme studentům ukázat, jak se může a má provádět kvalitativní výzkum, ale také jak se kvalitativní výzkum v pedagogice nedělá.

Sylabus kurzu

Následující část je věnována samotnému sylabu kurzu. U každého modulu je ukázán zejména úkol. Teoretické vymezení kurzu je jen naznačeno.⁷

Modul 1

ZÁKLADNÍ POJMY. TEORETICKÁ A METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU

 Úkol č. 1: Teoretická příprava

Přečtěte si článek Švaříček, R. *Je zakotvená teorie teorií?* a odpovězte na tyto otázky:

1. Vysvětlíte co znamená, že zakotvená teorie je induktivně odvozená.
2. Co to jsou empirické výroky? Vysvětlíte, uveďte příklad a napište, jakou mají pravdivostní hodnotu.
3. Pokuste se vysvětlit, jak lze spojit kvalitativní a kvantitativní výzkum a jaké jsou výhody takového výzkumu. Můžete vysvětlit na konkrétním příkladu.

Modul 2

MOŽNOSTI A LIMITY KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU. PŘÍKLADY REALIZOVANÝCH VÝZKUMŮ

 Úkol č. 2: Studium realizovaných výzkumů

Přečtěte si následující studie:

Kučera, M. *Láska v jedenácti a dvanácti*. *Pedagogika*, 1994/1. s. 68 - 76.

Katrnák, T. *Odsouzení k manuální práci. Vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině*. Praha: Slon, 2004, s. 25 - 47. ISBN 80-86429-29-6. In s. 25 - 47.

Rabušicová, M., Šedřová, K., Trnková, K., Čiháček, V. *K otevřenosti škol vůči rodičům a veřejnosti*. *SPFFBU Acta Paedagogica*, 2004/U9. s. 59 - 81.

Zpracujte následující úkoly:

1. Ke všem třem studiím uveďte: a) jaké je jejich téma; b) jaká je jejich výzkumná otázka.
2. Pokuste se ve všech třech případech zdůvodnit, proč autoři použili kvalitativní metodologii.
3. Sumarizujte výsledky výzkumu o otevřenosti škol. Jakým způsobem se k sobě vztahují výsledky kvantitativní a kvalitativní fáze tohoto výzkumu? Pokuste se zdůvodnit, proč tomu tak je.
4. Pokuste se navrhnout výzkumnou otázku ke kvantitativnímu šetření na stejné téma, o jakém píše Tomáš Katrnák.

Modul 3

DESIGN KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU

 Úkol č. 3: Design výzkumů

Prostudujte si přiložené texty, které korespondují s představenými typy výzkumných plánů:

Etnografie

NEDBÁLKOVÁ, K. *Lesbické rodiny: Mezi stereotypem a autenticitou*. *Biograf* (38), 2005.

Zakotvená teorie

ŠEŘOVÁ, K. *Možnosti uplatnění zakotvené teorie v pedagogickém výzkumu: rodinná socializace dětského televizního diváctví*. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity (U10)*, 2005, s. 123-132.

Případová studie

⁷ E-learningový kurz Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách byl prezentován na fakultní soutěži distančních kurzů, kde získal ocenění. Hlavní uznání bylo za „Velmi pečlivě zpracované studijní materiály, stejně tak jsou dobře promyšleny vazby na úkoly zadávané během kursu studentům, hodnocení úkolů je podrobné, sylabus kursu a základní informace o kursu nadstandardní.“ (Výsledky, 2006)

ŠEĎOVÁ, K. Komunitní škola a rodiče. In *Sociální a kulturní souvislosti výchovy a vzdělávání : 11. výroční mezinárodní konference ČAPV : Sborník referátů [CD-ROM]*. Brno : Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2003.

Biografie

FISCHER-ROSENTHAL, W., ROSENTHAL, G.: Analýza narativně-biografických rozhovorů. *Biograf*, 2001, č. 24.

Modul 4

METODY SBĚRU DAT

Klasifikace metod sběru dat.

Modul 5

VÝZKUM JAKO PROCES: JEDNOTLIVÉ FÁZE A JEJICH PLÁNOVÁNÍ

 Úkol č. 4: Návrh výzkumného projektu

Pokuste se realisticky navrhnout vlastní výzkumný projekt. Z praktických důvodů Vás přitom žádáme, abyste jako techniku sběru dat zvolili rozhovor. Přemýšlejte nad tím, které výzkumné metody jsou potenciaálně nejvhodnější pro Vaše výzkumné otázky a proč (podle zadaného projektu)?

Návrh by měl zahrnovat: cíle projektu, definici výzkumného problému, nastínění teoretického kontextu (stačí velmi stručně), definici klíčových konceptů, formulaci výzkumných otázek a volbu metodologie (vzorek, techniku sběru dat, způsob vstupu do terénu).

Modul 6

PRAVIDLA HRY

Modul věnovaný kritériím kvalitativního výzkumu.

Modul 7

INTERVIEW

 Úkol č. 5: Uvědomění si ovlivnění

V každém kvalitativním výzkumu, zejména pak v akčním, narativním a biografickém, je důležité se zamyslet nad otázkou vlastního ovlivnění zkoumané reality. Zde tedy konkrétně respondentů a jejich možných odpovědí. Vezměte v úvahu také článek Jiřího Pelikána.

Udělejte si seznam vašich charakteristik:

1. pohlaví
2. věk
3. národnost
4. jiné názory (ideologické, náboženské)
5. pozadí Vašeho výzkumu (etnografie, narativita, biografie,...).

K tomu připište pět dalších charakteristik, které popisují vás jako individualitu.

Těchto deset charakteristik bude hrát roli při každém vašem výzkumu. Proto se zamyslete nad dalšími otázkami:

1. Popište, jakým způsobem by mohly dané charakteristiky ovlivnit Vámi navržený výzkum.
2. Poté napište, jak můžete působit proti těmto vlivům.
3. Nakonec popište, jak by mohla tato snaha o vyhnutí se ovlivnění působit na vámi vedený výzkum.

Pokuste se zamyslet a všechny odpovědi napište do jednoho souboru. Tento soubor bude číst pouze tutor.

Modul 8

POZOROVÁNÍ

 Úkol č. 6: Navrhněte strukturu rozhovoru

Vaším úkolem je navrhnout přesnou strukturu rozhovoru podle Vámi zvoleného tématu. Popište cílovou skupinu, způsob konání a zejména návrh otázek/zkoumaných témat s ohledem na hlavní výzkumnou otázku a specifické výzkumné otázky.

Modul 9

SBĚR DAT

 Úkol č. 7: Sběr dat

Proveďte naplánovaný sběr dat (rozhovor).
Zvukovou stopu přepište v text.

Modul 10

KVALITATIVNÍ ANALÝZA DAT: OTEVŘENÉ KODOVÁNÍ

 Úkol č. 8: Otevřené kódování

Proveďte otevřené kódování rozhovorů, které jste pořídili v rámci svého cvičného projektu. Připojte jednoduše kategorizovaný seznam použitých kódů.

Modul 11

KVALITATIVNÍ ANALÝZA DAT: VYTVÁŘENÍ STRUKTUR A PŘÍBĚHŮ

 Úkol č. 1: 9: Vypracujte základní analytický příběh

Napište minimálně na půl strany příběh z analyzovaných dat, maximálně na stranu a půl. Cílem je popsat základní linii příběhu (rozhodnout se, která to vlastně je) a naznačit další směřování.

Modul 12

PSANÍ VÝZKUMNÉ ZPRÁVY

 Úkol č. 10: Výzkumná zpráva

Vypracujte výzkumnou zprávu z Vašeho projektu. Tato zpráva musí obsahovat: název projektu, jména autorů, výzkumné otázky, definici klíčových konceptů, výběr respondentů, informace o použitých technikách (vzorek, záznam, vstup do terénu atd.), výsledky analýzy dat - popis analytického příběhu, závěr, případně diskusi.

Spolu s výzkumnou zprávou pošlete také všechny použité zakódované rozhovory.

Modul 13

ÚČASTNÍK OBDRŽÍ KOMENTÁŘ K VÝZKUMNÉ ZPRÁVĚ ZAKONČENÍ KURZU

Literatura

- BLOOM, Benjamin S. *Human characteristics and school learning*. New York: McGraw-Hill, 1976. 284 s. ISBN 0-07-006117-3.
- BOEHLOVÁ, Sarah. My exasperating life as an online learner. *Training*, 2000, roč. 37, č. 6, s. 64-68. ISSN 0095-5892.
- COHEN, Louis, MANION, Lawrence, MORRISON, Keith. *A Guide to Teaching Practice. 5th ed.* Oxon: RoutledgeFalmer, 2006. 460 s. ISBN 0-415-30675-2.
- FLICK, Uwe. Constructivism. In FLICK, Uwe (ed.). *A Companion to Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage, 2004, s. 88 - 94. ISBN 0-7619-7375-3.
- HUDECOVÁ, D. Revize Bloomovy taxonomie edukačních cílů [online]. Praha, MŠMT, 2003. [cit. 2007-04-22]. Dostupný z <<http://www.msmt.cz/Files/DOC/NHRevizeBloomovytaxonomieedukace.doc>>.
- KHAN, Badrul H. *E-Learning. Quick Checklist*. Hershey: INFOSCI, 2005a. 216 s. ISBN 1-59140-812-1.
- KHAN, Badrul H. *Managing E-Learning. Design, Delivery, Implementation and Evaluation*. Hershey: INFOSCI, 2005b. 424 s. ISBN 1-59140-635-8.
- LINCOLNOVÁ, Yvonna S. Perspective 3: Constructivism as a Theoretical and Interpretive Stance. In PAUL, James L. (ed.). *Introduction to the Philosophies of Research and Criticism in Education and the Social Science*. New Jersey: Pearson, 2005, s. 60 - 65. ISBN 0-13-042253-3.
- MORTIMORE, Peter (ed.). *Understanding Pedagogy and its Impact on Learning*. London: SAGE, 1999. 236 s. ISBN 1-85396-453-0.
- MUDRÁK, David. Implementace vzdělávacího prostředí Moodle v českých školách [online]. UK Praha, Pedagogická fakulta [cit. 2007-04-22]. Dostupný z <<http://www.lf1.cuni.cz/Data/files/E-learning/moodle.pdf>>.
- MUILENBURG, Lin, BERGE, Zane L. A framework for designing questions for online learning. *DEOSNEWS*, 2000, roč. 10, č. 2. 7 s. ISSN 1062-9416.
- PATTON, Michael Quinn. *Qualitative Research and Evaluation Methods*. London: SAGE, 2002. 650 s. ISBN 0-7619-1971-6.
- Současné metodologické přístupy a strategie pedagogického výzkumu. Sborník příspěvků 14. konference ČAPV (CD-ROM)*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2006. ISBN 80-7043-483-X.
- ŠEĎOVÁ, Klára. Možnosti uplatnění zakotvené teorie v pedagogickém výzkumu: Rodinná socializace dětského televizního diváctví. In *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*, roč.LIII, řada pedagogická, U10, s. 123-132. Brno: Filozofická fakulta MU, 2005. ISBN 80-210-3891-8.
- ŠVAŘÍČEK, Roman. Je zakotvená teorie teorií? In *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*, Studia paedagogica U 10, s. 133-145. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-3891-8.
- Výsledky interní soutěže e-learningových kurzů*. Brno: FF MU, 30. 10. 2006.